

**POPULIZMAS – GRĖSMĖ ATSTOVAUJAMAJAI
DEMOKRATIJAI AR JOS (PA)TAISYMO
PRIEMONĖ?**

JOGILĖ STAŠIENĖ

Vakarų Europoje, stiprėjant populistinėms politinėms partijoms, vis dažniau kalbama apie jų keliamą grėsmę atstovaujamajai demokratijai. Paradoksalu, bet tarp populizmo tyrinėtojų akivaizdaus sutarimo, kad populizmas kelia pavojų atstovaujamosios demokratijos principams, nėra. Vieni teoretiškai teigia, kad populizmas yra iš esmės priešiškas atstovaujamosios demokratijos principams, tačiau kiti populizmą laiko jeigu ne galinčiu demokratiją taisyti, tai bent jau neatsiejama jos dalimi. Straipsnyje keliamas klausimas, kodėl populizmas vienių jį analizavusių mokslininkų darbuose laikomas nesuderinamu su atstovaujamaja demokratija, o kitų – demokratijos taisymo priemone. Išsiaiškinus, kaip abiejų akademinės diskusijos šalių darbuose apibrėžiamas populizmas ir atstovaujamoji demokratija, analizuojama, koks šių dviejų koncepcijų santykis.

Ivadas

Vis plačiau kalbant apie atstovaujamosios demokratijos krizę, ypač daug dėmesio sulaukia stiprėjančios populistinės politinės partijos.

Jogilė Stašienė – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto doktorantė (el. paštas: jogile.stasiene@tspmi.vu.lt).

© Jogilė Stašienė, 2016

Straipsnis įteiktas redakcijai 2016 m. gegužės 3 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2016 m. rugpjūčio 7 d.

2005 m. radikali dešinės populistinės partijos buvo pripažintos nauja partijų šeima¹, o jau 2011 m. populistinės partijos veikė dvylikos Europos šalių parlamentuose². Šių partijų stiprėjimą gerai iliustruoja ir 2014 m. Europos Parlamento rinkimai, kurių metu Prancūzijos Nacionalinis frontas, Jungtinės Karalystės nepriklausomybės partija ir Danijos liaudies partija surinko po ketvirtadalį savo šalių rinkėjų balsų ir tapo pagrindinėmis šalims atstovaujančiomis jėgomis. Europos Parlamento rinkimai taip pat buvo sėkmingi Olandijos, Suomijos ir Austrijos populistinėms partijoms³.

Europoje, didėjant populistinių partijų populiarumui, daugėja mokslinių lyginamųjų tyrimų, bandančių atrasti, kas visgi lemia populizmo stiprėjimą. Hanspeteris Kriesi ir Takis S. Pappasas, atlikę 17 šalių lyginamąjį tyrimą, tvirtina, kad populistinės partijos iškyla kartu su ekonominiu nuosmukiu ir politinėmis krizėmis⁴. Stijno van Kesselio tyrimo rezultatai papildė, kad ne prasta ekonominė situacija savaime lemia populistinių partijų sėkmę, bet tai, kiek jos adekvačiai atliepia nepatenkintų piliečių lūkesčius. Patikimos, ilgai funkcionuojančios ir ryškių lyderių turinčios politinės partijos „užima“ tam tikrus visuomenei svarbius klausimus ir taip iškyla politinėje arenoje⁵. Į pastarąjį tyrimą pateko ir Lietuvos politinės partijos, iš kurių Darbo partija ir partija „Tvarka ir teisingumas“ buvo priskirtos prie populistinių⁶.

---

¹ Rydgren J., „Is Extreme Right-wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family“, *European Journal of Political Research* 44 (3), 2005, p. 413–437.

² Mudde C., „Three Decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: So what?“, *European Journal of Political Research* 52 (1), 2013, p. 1–19.

³ Rooduijn M., „The Rise of the Populist Radical Right in Western Europe“, *European View* 14 (1), 2015, p. 3–11.

⁴ Kriesi H., Pappas T. S., sud., *European Populism in the Shadow of the Great Recession*, Colchester: ECPR Press, 2015, p. 324.

⁵ Van Kessel S., *Populist Parties in Europe: Agents of Discontent?*, New York: Palgrave Macmillan, 2015, p. 174.

⁶ *Ibid.*, p. 57–58.

Populistinių jėgų sėkmė kelia nerimą ne tik svarbiausiems Europos politiniams lyderiams⁷, bet ir politikos mokslininkams. Pasak Caso Mudde's, populizmas yra iš esmės antiplūralistinis ir todėl priešiškas liberaliai demokratijai⁸. Panašiai teigia ir Pierre'as Rosanvallonas – populizmas yra demokratijos patologija ir ekstremali anti-politikos forma⁹. Paradoksalu, bet populizmo tyrimuose akivaizdaus sutarimo dėl to, kad populizmas kelia pavojų atstovaujamosios demokratijos principams, nėra. Pavyzdžiui, 2012 m. atlikta populizmo Baltijos šalyse analizė jį pristato kaip politinių veikėjų strategiją, galinčią būti kelių laipsnių, – populizmo nebuvimas, demokratinis populizmas ir radikalizmas. Tyrėjų teigimu, tiek populizmo trūkumas, tiek perteklius yra pavojingi demokratijai. Populizmas yra demokratinis tada, kai atlieka „atperkančiąją“ (angl. *redemptive*) demokratijos funkciją¹⁰, bet įstatymo viršenybei grėsmės nekelia¹¹. Panašios pozicijos laikosi Margaret Canovan. Ji tvirtina, kad populizmas iš esmės gali būti demokratijos reguliavimosi mechanizmas¹².

Akademinėse studijose Lietuvoje populizmas taip pat vertinamas skirtingai. Pavyzdžiui, Živilė Šatūnienė, atradusi populizmo poreiškių 2002 m. Lietuvos prezidento rinkimuose, populizmą vadina prieštaraujančiu atstovaujamosios demokratijos principams¹³. Zeno-

---

⁷ Wagstyl S., „Merkel attacks Wave of Rightwing Populism“, *Financial Times*, <<https://next.ft.com/content/ea36b4ea-91c2-11e4-bfe8-00144feabdc0>>, 2015 01 01; Stabenow M., „Anlaufstelle für Merkel und Sarkozy“, *Frankfurter Allgemeine*, <<http://www.faz.net/aktuell/politik/europaeische-union/eu-ratspraesident-van-rompuy-anlaufstelle-fuer-merkel-und-sarkozy-1965888.html>>, 2016 05 01.

⁸ Mudde C., „Conclusion: Some Further Thoughts on Populism“, De la Torre C. (sud.), *The Promise and Perils of Populism: Global Perspectives*, Lexington: University Press of Kentucky, 2014, p. 431–452.

⁹ Rosanvallon P., *Counter-democracy: Politics in an Age of Distrust*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 266.

¹⁰ Canovan M., „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, *Political Studies* 47 (1), 1999, p. 2–16.

¹¹ Jakobson M. L. et al., *Populism in the Baltic States: A Research Report*, 2012.

¹² Canovan, 1999, p. 14.

¹³ Šatūnienė Ž., „Prezidento rinkimai 2002: Lietuva pokomunistinių šalių kontekste“, *Politologija* 1 (29), 2003, p. 3–22.

no Norkaus teigimu, Lietuvoje Rolando Pakso apkalta lėmė kairiojo populizmo persvarą prieš dešinįjį, o populistiniai politiniai veikėjai, regis, laikomi demokratinio proceso dalimi¹⁴. Dovaidas Pabiržis populizmą apibrėžia kaip politinę ideologiją ir nustato, kad Lietuvoje 2011–2012 m. populistinėmis buvo laikytinos „Tvarkos ir teisingumo“, „Drąsos kelio“, nacionalinis susivienijimas „Už Lietuvą Lietuvoje“ ir Respublikonų partijos¹⁵. Jis sutinka, kad populizmas gali būti žalingas stabiliai demokratijai, bet straipsnį baigia klausimu, ar tokia ideologija blogiau nei politika be ideologijos apskritai¹⁶. Taigi, nors populizmas vertinamas skirtingai, klausimas, koks populizmo santykis su atstovaujama demokratija, faktiškai nekliamas. Į klausimą, ar populizmas yra grėsmė demokratijai, ar visgi gali demokratiją taisyti, bandė atsakyti Robira Kaltwasseris ir C. Mudde¹⁷. Tačiau jų studijos rezultatai daugiau pasako apie populizmą pasitelkiančių politinių veikėjų, o ne populizmo ideologijos poveikį demokratijai¹⁸.

Šiame straipsnyje siūloma rinktis kitą kelią ir analizuoti ne empirinius pavyzdžius, o atsigręžti į populizmo ir atstovaujamosios demokratijos santykio konceptualizacijas. Analizei pasitelkiami populizmo tyrimuose dėmesio sulaukę bandymai konceptualizuoti šiuolaikinio populizmo (XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios)¹⁹ ir atstovaujamosios demokratijos santykį. Verta atkreipti dėmesį, kad tokių bandymų nėra daug. Nadia Urbinati ir Gianfranco Pasquino laikosi pozicijos, kad populizmas kelia pavojų demokratijai. G. Pasquino

---

¹⁴ Norkus Z., „Lietuvos politinė raida: antrojo pokomunistinio dešimtmečio lyginamoji analizė“, *Politologija* 4 (64), 2011, p. 3–38.

¹⁵ Pabiržis D., „Populistinės ideologijos partijos Baltijos šalyse 2011–2012 m.“, *Politikos mokslų almanachas* 14, 2013, p. 115–137.

¹⁶ *Ibid.*, p. 133.

¹⁷ Mudde C., Kaltwasser C. R., *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

¹⁸ Van Kessel S., „The Populist Cat-dog: Applying the Concept of Populism to Contemporary European Party Systems“, *Journal of Political Ideologies* 19 (1), 2014, p. 99–118.

¹⁹ Taggart P., *Populism*, Buckingham: Open University Press, 2002, p. 73.

pasisako prieš visuomenės pliuralizmą, siūlo atsisakyti tarp valdžios ir piliečių tarpininkaujančių institucijų, o lyderiui suteikti neribotą galią. M. Canovan, Paulas Taggartas ir Benjaminas Arditi su tokia pozicija iš dalies sutinka, tačiau prideda, kad populizmas yra demokratijos dalis – jis išryškina demokratijos problemas, bet atsisakyti pamatinių atstovaujamosios demokratijos principų nesiūlo²⁰.

Keliamas klausimas, kodėl populizmas vienoje koncepcijoje laikomas nesuderinamu su atstovaujama demokratija, o kitose – demokratijos taisymo priemone. Iki šiol faktiškai nebuvo bandyta nuosekliai paanalizuoti, kodėl visgi populizmo santykis su demokratija vertinamas skirtingai. Nėra aišku, ar vertinimų skirtumai kyla dėl skirtingų populizmo ir atstovaujamosios demokratijos konceptualizavimų, o gal apskritai dėl normatyvinės mokslininkų pozicijos vertinant galimą populizmo poveikį demokratijai. Tam pirmiausia reikia apžvelgti, kaip apibrėžiamas populizmas ir atstovaujamoji demokratija, o tada pažvelgti, koks jų santykis dviejų stovyklų teoretikų darbuose.

1. M. Canovan, P. Taggartas, B. Arditi: populizmas nuo demokratijos neatsiejamas

1.1. Populizmo koncepcija

M. Canovan, B. Arditi ir P. Taggartas pripažįsta, kad populizmą nelen-gva apibrėžti. Populizmas priklauso nuo konteksto, kuriame veikia²¹,

---

²⁰ Neatmestina galimybė, kad skirtingas populizmo ir atstovaujamosios demokratijos santykio konceptualizavimas gali būti susijęs su skirtinga empirine realybe (teritorijos ir laiko atžvilgiu), į kurių referuoja mokslininkai. Gianfranco Pasquino yra analizavęs Lotynų Amerikos ir Italijos politinę situaciją, Nadia Urbinati taip pat bent iš dalies remiasi Italijos politiniu kontekstu. Benjaminas Arditi ir Paulas Taggartas referuoja į tiek Vakarų Europos, tiek Lotynų Amerikos valstybes, o Margaret Canovan daugiau dėmesio skyrė Vakarų Europos situacijai. Vis dėlto visi šie mokslininkai taip pat analizuoja bei konceptualizuoja ir šiuolaikinį populizmą, o tai sudaro pagrindą lyginti jų koncepcijas.

²¹ Taggart P., „Populism and the Pathology of Representative Politics“, Meny Y., Surel Y. (sud.), *Democracies and the Populist Challenge*, New York: Palgrave, 2002,

yra viduje prieštaringas, o tradiciniai politiniai veikėjai populistinių partijų dažnai nepripažįsta esant demokratinės aplinkos dalimi²². Dėl šių sunkumų populizmas dažnai laikomas skirtingus veikėjus vienijančia retorika ar politikos stiliumi²³, tačiau ši teoretikų grupė su tuo nesutinka ir populizmą laiko idėjų, sąvokų ar temų rinkiniu. Pasak P. Taggarto, populizmas yra ideologija arba tam tikrų idėjų rinkinys, stokojantis esminių vertybių²⁴. M. Canovan pripažįsta, kad populizmas yra siauroji ideologija – nors ir nėra taip išplėtotas kaip liberalizmas ar socializmas, jis turi jam būdingas sąvokas²⁵. B. Arditi teigia, kad populizmas yra vis pasikartojantis modernios politikos bruožas, apimantis tam tikras esmines temas²⁶.

Kai populizmas suprantamas kaip tam tikrų idėjų ar temų rinkinys, kyla klausimas, kurios tos idėjos yra esminės. Viena iš pagrindinių populizmo sąvokų yra monolitinė ir vienoda „žmonių“ (angl. *the people*)²⁷ koncepcija – žmonės yra vieningas ir solidarus bendrais interesais ir bendra valia pasižymintis vienetas, neturintis esminių vidinių skirtumų. Sąvoka „žmonės“ gali įgyti skirtingas prasmes: valstybės žmonės, tauta ir liaudis (paprasti žmonės)²⁸. Žmonių visuotinis dalyvavimas priimant politinius sprendimus išaukštinamas²⁹.

---

p. 62–80; Canovan M., „Two Strategies for the Study of Populism“, *Political Studies* 30 (4), 1982, p. 544–552.

²² Arditi B., *Politics on the Edges of Liberalism*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007, p. 2.

²³ Moffitt B., Tormey S., „Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style“, *Political Studies* 62 (2), 2014, p. 381–397.

²⁴ Taggart, *Populism*, 2002, p. 2.

²⁵ Canovan M., „Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy“, Meny Y., Surel Y. (sud.), *Democracies and the Populist Challenge*, New York: Palgrave, 2002, p. 25–44.

²⁶ Arditi B., „Populism, or, Politics at the Edges of Democracy“, *Contemporary Politics* 9 (1), 2003, p. 17–31; Arditi, 2007, p. 59.

²⁷ Sąvoka „žmonės“ (angl. *the people*) gali įgyti skirtingas konkretesnes prasmes, pavyzdžiui, valstybės žmonės, tauta ir liaudis (paprasti žmonės). Straipsnyje siekiama išlaikyti sąvokos „žmonės“ plotį ir apibendrinti konkretesnes sąvokas, todėl ji nėra keičiama alternatyvia siauresne sąvoka.

²⁸ Canovan, 1999, p. 5.

²⁹ Arditi, 2007, 58.

P. Taggartas teigia, kad „žmonių“ koncepcija iš tiesų kyla iš valstybės branduolio teritorijos (angl. *heartland*) idėjos. Tai yra įsivaizduojama vieta, įkūnijanti idealizuotą praeities kasdienį gyvenimą ir vertybes, kuriuos reikia apsaugoti ir ginti. Ši įsivaizduojama teritorija apibrėžia ir idealizuojamos bendruomenės ribas – centre yra organiška ir solidari bendruomenė, o jai nepriklausantieji iš tos teritorijos yra išstumiami. Branduolio teritorija bendruomenę apibrėžia aiškiau nei nacionalinės valstybės ribos, todėl jos nereikėtų laikyti tauta. Pasak P. Taggarto, valstybės branduolio idėją naudoti yra prasmingiau, nes „žmonių“ sąvoka analizuojant populizmą savo specifinę prasmę praranda³⁰. Tačiau, kadangi „žmonių“ apibrėžimas kyla iš branduolio teritorijos įvaizdžio, nuo to „žmonių“ sąvoka tikslesnė ir aiškesnė netampa.

Žmonių išaukštinimas yra tiesiogiai susijęs su priešprieša politiniam elitui, ribojančiam visuotinį žmonių dalyvavimą. Šių dviejų homogeniškai suprantamų grupių – žmonių ir elito – antagonizmas yra dar vienas esminis populizmo bruožas³¹. Korumpuotas elitas, teigiama, yra užėmęs sprendimų priėmimo erdvę³². Žmonės ir elitas kovoja vieni su kitais, todėl kartu atstovaujamojoje politikoje dalyvauti negali³³. Kaip rašo Taggartas, populizmas išreiškia pirminį politinį instinktą – valdomųjų reakciją į valdančiuosius³⁴. Maža to, Canovan teigimu, populizmas yra priešiškas ne tik politiniam elitui, bet apskritai politinio, ekonominio ir kultūrinio elito vertybėms. Populistai teigia atstovaujantys paprastiems žmonėms – tyliajai daugumai, kurios korumpuotas ir privilegijuotas elitas nereprezentuoja³⁵.

Galiausiai dar viena svarbi populizmo tema yra veiksmų teisėtumo grindimas daugumos valdžia ir demokratine visuotinio suvere-

³⁰ Taggart, *Populism*, 2002, p. 3.

³¹ Taggart, *Populism*, 2002, p. 113.

³² Ardit, 2007, 65.

³³ Taggart, *Populism*, 2002, p. 113.

³⁴ Taggart, „*Populism and the Pathology of Representative Politics*“, 2002, p. 72.

³⁵ Canovan, 1999, p. 5.

niteto ideologija. Kadangi pagrindinė populizmo sąvoka yra „žmonės“, demokratija apibrėžiama kaip žmonių valdymas – suverenitetas priklauso žmonėms, todėl jie visi turėtų dalyvauti priimant sprendimus³⁶. Taigi populistiniai veikėjai siūlo visuotinę žmonių įsitraukimą ir skleidžia atgimimo nuotaiką, mobilizuojančią anksčiau į politiką neįsitraukusius žmones. Siekiant užtikrinti visuotinę ar bent jau didesnę žmonių įsitraukimą, siūlomos tiesioginės demokratijos priemonės ir artimesnis žmonių ir lyderio ryšys. Kai demokratija suprantama kaip visuotinis žmonių įsitraukimas ir valdymas, kyla priešiškus atstovaujamajai politikai³⁷ – politinio proceso reguliavimas ir ribojimas, institucinės struktūros, biurokratija, korumpuotas politinis elitas³⁸ ir kiti tarp žmonių ir valdžios įsiterpę veikėjai yra kliūtis valdyti žmones³⁹.

Taigi nors sutariama, kad populizmas gali įgauti skirtingus pavidalus, šios stovyklos atstovai sutinka, jog populizmo pagrindas yra idėjų rinkinys. Svarbiausia populizmo idėja yra vieningų žmonių koncepcija, iš kurios kyla visuotinio žmonių valdymo reikalavimas ir priešinimasis žmonių valdžią apribojančiam reguliavimui, institucijoms bei politiniam elitui.

1.2. Atstovaujamosios demokratijos koncepcija

P. Taggartas, B. Arditi ir M. Canovan, kalbėdami apie populizmo ir demokratijos santykį, demokratiją apibrėžia plačiai. B. Arditi dažniau kalba apie liberalią politiką nei apie atstovaujamają demokratiją, bet pripažįsta, kad demokratija neatsiejama nuo atstovavimo⁴⁰. P. Taggartas teigia, kad šiuolaikinės demokratijos modelis yra neišvengia-

---

³⁶ Canovan, 2002, p. 2–4; Taggart, „Populism and the Pathology of Representative Politics“, 2002, p. 71–76.

³⁷ Taggart, „Populism and the Pathology of Representative Politics“, 2002, p. 72.

³⁸ Arditi, 2007, p. 60.

³⁹ Canovan, 1999, p. 14.

⁴⁰ Arditi, 2007, p. 1–2.

mai atstovaujamas, o atstovaujamoji demokratija neatsiejama nuo liberalizmo ir pliuralizmo⁴¹. M. Canovan demokratiją vadina modernia demokratija arba demokratija, kokią žinome⁴². Nors analizuodami demokratijos ir populizmo santykį šie mokslininkai demokratijos tiksliai neapibrėžia, visoms trims koncepcijoms būdingas panašus demokratijos kaip atstovaujamosios demokratijos supratimas.

P. Taggartas ir M. Canovan demokratiją apibrėžia kaip dvilypę, sudarytą iš idėjų ir institucijų. Pasak P. Taggarto, dėl to, kas yra būtinos sudedamosios institucinės demokratijos dalys, sutariama – tai yra rinkimai, asociacinė politika ir parlamentas. Be piliečių teisių, įstatymo viršenybės ir valstybės ribojimo, demokratijos institucinį pagrindą sudaro visuotinė balsavimo teisė, leidžianti rinkėjams nuspręsti, kurios iš konkuruojančių politinių partijų turėtų gauti vietas parlamente. Idėjų, partijų ir grupių konkurencija yra reikalinga tam, kad institucijos galėtų funkcionuoti. Tai reiškia, kad institucinė demokratijos dalis yra neatsiejama nuo liberalizmo ir pliuralizmo⁴³. Panašiai būtinas sudedamąsias institucinės demokratijos dalis pristato ir B. Arditi – liberalią politiką sudaro rinkimai ir politinių partijų konkurencija dėl to, kas formuos valstybės sprendimus. Išrinkti atstovai paisyti įstatymų viršenybę, atsižvelgia į viešąją nuomonę, o tarprinkiminiu laikotarpiu įstatymų leidybos institucijose užsiima svarstyimu⁴⁴. Pasak M. Canovan, sprendimų priėmimo procesą struktūrinančios institucijos ir taisyklės sudaro pragmatinę demokratijos dalį kaip būdą taikiai spręsti konfliktus⁴⁵.

Vis dėlto M. Canovan, P. Taggartui ir B. Arditi taip pat svarbi ir idėjinė demokratijos dalis. P. Taggartas teigia, kad aplink libera-

---

⁴¹ Taggart, *Populism*, 2002, p. 109.

⁴² Canovan, 1999, p. 7; Canovan, 2002, p. 38; Canovan M., „Populism for Political Theorists?“, *Journal of Political Ideologies* 9 (3), 2004, p. 241–252.

⁴³ Taggart, *Populism*, 2002, p. 109.

⁴⁴ Arditi, 2007, p. 2.

⁴⁵ Canovan, 1999, 10.

lios demokratijos institucijas vyksta atstovaujamoji politika, – tai yra nepriklausomi, bet tarpusavyje susiję procesai (partinė politika, viešosios diskusijos, rinkimai), kurių metu apsparstomos skirtingos idėjos ir pasirenkama, kurias iš jų įgyvendinti viešosios politikos pavidalu⁴⁶. Idėjų svarstymas ir pasirinkimas yra tokia pat svarbi demokratijos dalis kaip ir svarstymo proceso institucinis organizavimas. M. Canovan žengia žingsnį tolyn ir teigia, kad demokratijai taip pat reikalinga „atperkančioji“ dalis⁴⁷. „Atpirkimo“ demokratijos dalies esmė yra visuomeninė galia (angl. *popular power*) – įsitikinimas, kad žmonės yra vienintelis teisėtos valdžios šaltinis. Ši demokratijos dalis siekia, kad visi žmonės įsitrauktų, tiesiogiai dalyvautų, ir todėl išreiškia stiprų antiinstitucinį postūmį. Nors, regis, viena demokratijos dalis bando suvaldyti kitą, iš tiesų abi jos yra būtinos, kad demokratija veiktų. „Atperkančioji“ demokratijos dalis užtikrina, kad rinkimai būtų suvokiami ne tik kaip pragmatinis galios pasidalijimas, bet ir kaip tam tikras atsinaujinimo ritualas. Jeigu visi politiniai veikėjai sistemoje pradėtų traktuoti demokratiją kaip paprasčiausiai pragmatinį priemonių rinkinį, sistema prarastų savo teisėtumą⁴⁸.

Šios diskusijos šalies koncepcijose institucinė demokratijos dalis labai svarbi – ji leidžia funkcionuoti liberaliai ir atstovavimo politikai. Tačiau to demokratijai nepakanka, ji taip pat kelia normatyvinius idealus, žada visuotinį žmonių įtraukimą ir atsinaujinimą, o per tai geresnį gyvenimą. Vadovaujantis tokia dviejų dalių demokratijos koncepcija, vien tik institucijų valstybėje nepakanka – kad demokratija galėtų sėkmingai funkcionuoti, reikia įtraukti ir skirtingas žmonių grupes.

---

⁴⁶ Taggart, *Populism*, 2002, p. 109.

⁴⁷ Panašios pozicijos laikosi ir B. Ardit: Ardit B., „Populism as a Spectre of Democracy: A response to Canovan“, *Political Studies* 52 (1), 2004, p. 135–143.

⁴⁸ Canovan, 1999, p. 11.

1.3. Populizmo ir atstovaujamosios demokratijos santykis

P. Taggartas, B. Arditi ir M. Canovan teorijose populizmas nuo demokratijos neatsiejamas – jis kyla iš demokratijos netobulumo ir atskleidžia jos problemas. Pasak P. Taggarto, populizmas randasi kaip atsakas į šiuolaikinių partijų bei partinių sistemų tendencijas ir atstovaujamosios politikos problemas. Pirma, masinėms politinėms partijoms supanašėjus ir užėmus centro kairę ir centro dešinę, partinės sistemos pakraščiuose susidarė niša populistams⁴⁹. Todėl populizmas reaguoja į atsiradusią erdvę veikti. Antra, populizmas siūlo mažinti atstumą tarp valdomųjų ir valdančiųjų, labai padidėjusį išsiplėtus gerovės valstybei ir institucijoms⁵⁰. P. Taggartui antrina M. Canovan – populizmas yra demokratijos reguliavimosi mechanizmas, sustiprėjantis, kai demokratijoje įsivyrąja pragmatinis reguliavimas, o atpirkimą žadanti demokratijos dalis yra užgožiama. Todėl, pasak Canovan, populizmas yra nuo demokratijos neatsiejamas ir nuolat ją lydi kaip šešėlis⁵¹. Panaši yra ir B. Arditi pozicija. Jis sutinka, kad populizmas gali nuolat lydėti demokratiją, bet jis taip pat gali demokratiją persekioti ir kelti jai grėsmę⁵².

Nors šiuolaikinė demokratija ir atstovaujamoji politika kritikuojamos, populizmas gali iškilti tik esant atstovaujamajai politikai ir taip susiduria su dilema. Politinės partijos yra pagrindinės atstovaujamosios politikos institucijos, todėl susilaukia daugiausia populistų kritikos. Tačiau šie, norėdami tapti realiais politiniais veikėjais, turi institucionalizuotis ir tapti politinėmis partijomis⁵³ – savo pagrindinės kritikos objektu. Dėl šios dilemos populizmas yra trumpalaikis fenomenas: ilguoju laikotarpiu praranda savo populistinį pagrindą ir

---

⁴⁹ Taggart, *Populism*, 2002, p. 111, 115.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Canovan, 1999, p. 3.

⁵² Arditi, 2007, 7.

⁵³ Taggart P., „Populism and Representative Politics in Contemporary Europe“, *Journal of Political Ideologies* 9 (3), 2004, p. 269–288.

tampa institucinės politikos dalimi arba paprasčiausiai žlunga. Populizmas atstovaujamojo politika naudojasi tam, kad galėtų funkcionuoti, o realios alternatyvos politinėms partijoms nepasiūlo. Populistams bandant atsiriboti nuo politinių partijų, kuriamos kitokios naujos organizacijos, tačiau jos vis vien išlieka pagrįstos atstovavimu. Vietoj sudėtingo ir institucionalizuoto atstovavimo populistiniai veikėjai siūlo kelias priemonių grupes: žmonių paprastumą, paprastą į institucijas perkeltą kalbėjimą, veikimą per lyderius ir tiesioginės demokratijos formų panaudojimą⁵⁴.

Populistai nevertina institucijų kaip stabdžių ir atsvarų sistemos, o yra linkę remtis tiesiogiai priimamais sprendimais (pavyzdžiui, per referendumus), užtikrinančiais artimesnį ryšį su žmonėmis, ir išvengti politinių partijų kaip tarpinių institucijų. Tačiau P. Taggartas atkreipia dėmesį, kad tiesioginio įtraukimo priemonės papildo atstovaujamojo politiką, o ne apskritai atstovaujamojo demokratiją pakeičia tiesiogine. Todėl, pasak jo, tai reiškia, kad populistai iš tiesų siekia geresnio valdymo, o ne didesnio valdžios reprezentatyvumo⁵⁵. Populizmas gali reformuoti esamas institucijas arba vienas institucijas keisti kitomis ir taip demokratiją taisyti⁵⁶.

Be tiesioginės demokratijos priemonių, populistai taip pat pabrėžia žmonių vertybes įkūnijančio lyderio, kuris leidžia apeiti sudėtingą partinę struktūrą ir sistemą, svarbą. Populizmas, kaip siūlo B. Arditi, gali būti laikomas atstovavimo būdu, besiremiančiu tiesioginiu politinių veikėjų ryšiu su rinkėjais ir žmonių pasitikėjimu lyderiais. Tokiu atveju populizmas su atstovaujamojo demokratija gali būti suderinamas⁵⁷. Populistinis atstovavimas grindžiamas įgaliojimu, suteikiant lyderiui simbolinę prasmę. Taip lyderis naikina tarp atstovų ir atstovaujamojų būtina atotrūkį, skiriančią atstovavimą nuo

---

⁵⁴ Taggart, „Populism and the Pathology of Representative Politics“, 2002, p. 71–75.

⁵⁵ Ibid., p. 67.

⁵⁶ Canovan, 1999, p. 14.

⁵⁷ Arditi, 2007, p. 64.

savivaldos. Tačiau problema kyla tada, kai populistiniai lyderiai ne bando atstovauti žmonių interesams ir tapatybėms, bet prisistato kaip jų valios balsas, žmonių įkūnijimas⁵⁸. Tada lyderis gali įgyti neribotą nekontroliuojamą galią ir atstoti atstovaujamas institucijas bei jas saistančias taisykles⁵⁹. Kitaip sakant, lyderis gali būti palaikomas visuomenės ir rinkėjų, bet kartu elgtis nedemokratiškai ir paminti įstatymų viršenybę⁶⁰.

Galiausiai populizmas debatuose siūlo politiką supaprastinti ir priverčia savo politinius oponentus perimti tam tikrą kalbėjimą⁶¹. Visi klausimai yra dichotomizuojami į taip arba ne, tad nelieka vietos nuodugnesnei diskusijai dėl sudėtingų klausimų. Ypač griežtai populistai pasisako prieš politinius kompromisus, derybas ir politinius sprendimus už uždarų durų⁶², nes, pasak jų, tai, kas nematoma, suvokiama kaip slepiama dėl savanaudiškų paskatų. Šis dualizmas taip pat galioja kalbant apie žmones ir politikus – abi veikėjų grupės laikomos monolitiškomis ir viduje homogeniškomis. Pasak populizmo, santykis tarp žmonių ir politikų darosi priešiškas – antagonizmas tampa vienu esminių bruožų⁶³. Žmonės ir elitas tokiu atveju yra esminiai priešiniai, neturintys nieko bendro ir todėl niekaip negalintys kartu dalyvauti atstovaujamojoje politikoje, tik kovoti vieni su kitais.

Pasak M. Canovan, populizmas yra svarbus dėl to, kad bando iš naujo permąstyti arba bent jau kelti klausimą, kas yra suverenūs žmonės ir iš kur kyla jų valdžia⁶⁴. Populizmas yra demokratijai reikalingas, kai siūlo grąžinti paprastiems žmonėms galią ir išreiškia tikėjimą tokių žmonių bendru supratimu⁶⁵. Tačiau, neįgyvendinus žmonių

---

⁵⁸ Ardit, 2003, p. 83.

⁵⁹ Taggart, *Populism*, 2002, p. 100–103.

⁶⁰ Ardit, 2007, p. 52.

⁶¹ Taggart, „Populism and the Pathology of Representative Politics“, 2002, p. 76–77.

⁶² Canovan, 1999, p. 6.

⁶³ Taggart, *Populism*, 2002, p. 113.

⁶⁴ Canovan, 2004, p. 245.

⁶⁵ Canovan, 2002, p. 32.

valdymo ir jų gerovės, kaltinamas politinio elito savanaudiškumas. Nusivylus valdžia, pradeda priešintis institucinei valdžios struktūrai, siekiama žmones paversti vieninteliu teisėtu valdžios šaltiniu, o dėl to iškyla politiniai veikėjai, žadantys žmonių valdžią⁶⁶. Tokie populizmo reikalavimai prieštarauja pliuralizmui ir asociacinei politikai kaip būtiniems atstovaujamosios politikos bruožams, todėl tai B. Arditį vadina vaidenimusi demokratijai – populizmas tampa grėsminga demokratinio proceso „išvirkščiąja puse“ (angl. *underside*)⁶⁷. Sureikšminus žmonių valdžią ir žmones kaip vieną kūną, gali būti atsisakyta pliuralizmo ir ieškoma nesuskaldytos (bet dėl to ir viduje nepasidalijusios) visuomenės⁶⁸.

P. Taggarto, M. Canovan ir B. Arditį koncepcijose populizmas iškyla kaip bandymas spręsti demokratijos problemas – mažinti reguliavimą ir išsiplėtusią institucinę demokratiją, priartinti atstovus prie atstovaujamyjū. Populizmas gali demokratiją tobulinti – grąžinti žmonėms norą dalyvauti priimant sprendimus ir taisyti institucijas ar vienas jų keisti kitomis. Pasak B. Arditį, net lyderio išaukštinimas gali būti suderinamas su atstovaujama demokratija. Taigi populizmas randa savo vietą demokratijoje, nes išreiškia atstovaujamosios demokratijos kritiką, ir, kadangi žmonės yra įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą, laikomas galimybe demokratijai atsinaujinti. Vis dėlto siekis demokratiją taisyti gali ją galiausiai pradėti griauti. Viena iš ryškiausių populizmo grėsmių, keliamų atstovaujama demokratijai, yra mėginimas atsisakyti atstovavimo politikos, asociacinių organizacijų ir konkrečiai politinių partijų dėl aiškios, paprastos, bekompromisės politikos. Jeigu institucijas siekiama pakeisti tiesiogine žmonių valdžia ar tiesioginiu ypatingo lyderio valdymu, valdantiejiems gali būti suteikiama neribota galia ir galimybė nepaisyti įstatymų viršenybės. Supaprastinus politines diskusijas ir politinį procesą,

---

⁶⁶ Canovan, 1999.

⁶⁷ Arditį, 2007, p. 7.

⁶⁸ Arditį, 2003, p. 28.

nebelieka politinio proceso sudėtingumo vaizdinio, o žmonės suvokiami kaip viena jėga, nebelieka vietos pliuralizmui ir asociacinei politikai. Partijų, kitų politinių organizacijų ir politinio proceso taisyklių nebereikia. Žmonės, vienintelis teisėtas valdžios šaltinis, užima galios vietą kaip vienas socialinis kūnas.

2. N. Urbinati, G. Pasquino: *populizmas visada pavojingas demokratijai*

2.1. Populizmo koncepcija

G. Pasquino ir N. Urbinati populizmą supranta kaip idėjų siekti galios ir įgyvendinti žmonių laisvę tiesiogiai, atsisakant institucinių suvaržymų, rinkinį. G. Pasquino, priešingai nei nemaža dalis šiuolaikinių populizmo teoretikų, teigia, kad populizmą laikyti ideologija yra per drąsu. Populizmas gali įgyti labai skirtingus pavidalus, todėl, pasak šio autoriaus, vertėtų nesupaprastinti ideologijos sąvokos ir ją keisti galvosenų (angl. *mentalities*) sąvoka⁶⁹. Nepaisant to, ideologijos ir galvosenos sąvokų turinys yra gana panašus – abi kalba apie tam tikrą idėjų rinkinį. Juanas Linzas teigia, kad galvosenos yra susijusios su emocijomis, pateikiančiomis būdą reaguoti į situaciją, o ideologija – tai išplėtotų ir tvirtai susietų įsitikinimų bei sąvokų sistema⁷⁰. Vis dėlto ideologijos keitimas galvosenų sąvoka neprieštarauja tam, kad populizmo esmę sudaro idėjinis ir mąstymo lygmuo, o ne forma ar raiška.

Su tuo, kad, norint politinius veikėjus laikyti populistiniais, retorikos nepakanka, sutinka N. Urbinati. Jos manymu, populizmas yra ideologija, pasižyminti tam tikrais bruožais: politikos kaip mes *ver-*

---

⁶⁹ Pasquino G., „Populism and Democracy“, *Twenty-First Century Populism*, New York: Palgrave Macmillan, 2007, p. 15–29.

⁷⁰ Linz J. J., „An Authoritarian Regime: The Case of Spain“, Allardt E., Littunen Y., *Cleavages, Ideologies and Party Systems*, Helsinki: Transactions of the Westernmarck Society, 1964, p. 291–342.

sus jie priešpriešos idėja, daugumos viršenybe prieš mažumą, žmonių kaip vieno homogeniško vieneto traktavimu, iš žmonių tyrumo kylančio politinio nuosirdumo supriešinimu su kompromisais pagrįsta politika. Šios pasikartojančios temos yra būdingos ne tik visiems populistiniams veikėjams, bet ir daugybei kitų veikėjų, kurie, kalbėdami apie politiką, pateikia poliarizuojantį politinio proceso paveikslą (žmonės kaip dauguma *versus* siauras elitas) ar kvestionuoja atstovaujančių institucijų funkcionavimą. Tokie judėjimai kaip „Occupy Wall Street“, pasak N. Urbinati, pasižymi pirmiau išvardytais populizmui būdingais bruožais, tačiau jie nebando užimti valdžios institucijų, bet siekia geriau kontroliuoti ir išlaikyti išrinktus atstovus atskaitingais. Populizmas, N. Urbinati žodžiais, yra „galios projektas“, siekiantis panaudoti valstybę didžiajai visuomenės daugumai konsoliduoti⁷¹.

Panašiai populizmo turinį supranta ir G. Pasquino. Jis remiasi Williamo H. Rikerio ir Williamo Kornhouserio teiginiais, kad populizmui svarbiausia yra žmonių valios įgyvendinimas suteikiant jiems tiesioginę valdžią. W. Kornhouserio manymu, populistinėje demokratijoje valdžia pasiekama tiesiogiai – ji apima tiesioginę daugybės žmonių išitraukimą atsisakius institucinių kanalų⁷². W. H. Rikeris populizmą supranta kaip tam tikrą politinės kultūros dalį ir kaip tam tikrą socialinę politiką, kurios žmonės siekia kaip kolektyvinis vienetas. Žmonių laisvė visiškai įgyvendinama tik tada, kai jų siekiai tampa įstatymais, todėl žmonių norų įgyvendinimą varžančius konstitucinius apribojimus siekiama panaikinti⁷³. Būtent todėl populistams svarbiausia yra laimėti rinkimus, kad, patekę į valdžios institucijas, įgyvendintų savo ideologiją ir galėtų pagal ją

---

⁷¹ Urbinati N., *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People*, Harvard University Press, 2014, p. 130.

⁷² Kornhauser W., *The Politics of Mass Society*, New York: The Free Press of Glencoe, 1959.

⁷³ Riker W. E., *Liberalism against Populism: A Confrontation between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*, San Francisco: W. H. Freeman and Company, 1982, p. 238–249.

keisti visuomenę. Siekiant mobilizuoti visuomenės palaikymą per rinkimus, reikalinga vertikali ar bent jau bendra struktūra (aiškiausiai atstovaujama lyderio) ir ideologija. Trumpai tariant, kad galėtume identifikuoti „populistinę valstybės galios koncepciją“, reikia ne tik ginčyti poliarizuojantį diskursą ir atstovaujamas institucijas, bet ir siekti geros organizacijos, ideologijos ir valdžios⁷⁴. Suprantant populizmą kaip N. Urbinati – kaip siekį įgyti galios ir pagal savo ideologiją keisti valstybę, populizmas praranda trumpalaikiškumo ir spontaniškumo bruožus. Kad būtų gera organizacija ir išplėtotą ideologiją, reikia tęstinio darbo ir nuolatinio politinio veikėjo. Regis, N. Urbinati koncepcijoje populizmas suprantamas kaip galintis pasiekti tokią galią, kad vienvaldžiai galėtų kontroliuoti visą parlamentą. Tačiau dažnai populistiniai veikėjai arba baigia savo veiklą, arba institucionalizuojasi ir tampa konvencinio politinio proceso dalimi.

2.2. Atstovaujamosios demokratijos koncepcija

G. Pasquino neplėtoja savo demokratijos koncepcijos, bet liberalią demokratiją apibrėžti siūlo susiejus Josepho A. Schumpeterio ir Giovanni Sartori demokratijos sąlygas su W. Rikerio liberalizmo kriterijais⁷⁵. N. Urbinati siūlo žiūrėti į demokratiją kaip sudarytą iš valios ir nuomonės – sprendimų ir svarstymų – diarchijos. Nors koncepcijos atrodo skirtingos, N. Urbinati ir G. Pasquino demokratijos supratimai turi aiškų ir ryškų bendrumą – demokratijos esmę sudaro procedūriškumas.

N. Urbinati tvirtina, kad demokratijoje svarbiausia žmonių politinės laisvės lygybė, leidžianti piliečiams interpretuoti, kas ir kaip turėtų būti daroma, siūlyti ir spręsti, dalyvauti politiniame procese ir galiausiai balsuoti. Demokratijoje individuali laisvė įsitraukti į sprendimų priėmimą yra kur kas svarbiau nei visuotinis realus žmo-

⁷⁴ Urbinati, p. 130.

⁷⁵ Pasquino, 2007, p. 18–20.

nių įtraukimas. Lygią žmonių laisvę užtikrina politinės valdžios įgijimą reguliuojančios procedūros. Todėl procedūriškumas, N. Urbinati teigimu, reikalingas ne tik siekiant valdyti politinį procesą, bet ir užtikrinti bendrąjį gėrį – lygų politinės laisvės paskirstymą. Procedūriškumas ir politinės laisvės lygybė yra neatskiriami nuo rinkimų kaip piliečių valios išraiškos⁷⁶.

Panašiai demokratiją apibrėžia ir G. Pasquino. Jis remiasi J. A. Schumpeterio demokratijos modeliu, kad demokratinis režimas yra toks, kuriame tarp politinio elito grupių vyksta konkurencija reguliarių rinkimų būdu, o jų rezultatą lemia rinkėjai. Tai reiškia, kad rinkimai ne tik yra viena esminių demokratijos prielaidų, bet ir kad piliečių dalyvavimas yra apskritai apribotas tik reguliaraus dalyvavimo rinkimuose. Rinkimų reguliarumas ir konstituciniai apribojimai kelia riziką valdantiesiems prarasti postus per rinkimus⁷⁷. Tokį demokratijos modelį G. Pasquino papildė, kaip G. Sartori, „įdarbindamas“ pačius atstovus – jie siekia būti perrinkti ir todėl turi atsizvelgti į tai (ir mėginti nuspėti), kaip piliečiai reaguos į jų sprendimus. Taigi rinkimai kaip procedūra reikalauja atstovų atskaitomybės už įgyvendinamą politiką ir konkrečių politikų rezultatus. Čia svarbi tampa piliečių turima informacija – tik turėdami pakankamai informacijos jie gali spręsti apie atstovų tinkamumą valdyti ir būti perrinktiems⁷⁸.

G. Pasquino, kaip ir N. Urbinati, pabrėžia piliečių informuotumą ir tai, kas vyksta tarp rinkimų. Rinkimai yra piliečių valios pasireiškimas ir priemonė pasiekti, kad valdžia reaguotų į viešąją nuomonę ir būtų jai atskaitinga. Tačiau demokratijai tik rinkimų nepakanka – svarstymas ir diskusijos yra tiek pat svarbi demokratijos dalis. N. Urbinati teigimu, politinis forumas ir jame vykstantis svarstymas tampa erdve, kur piliečių nuomonės tampa viešos, o jiems garantuojama galimybė dalyvauti procese ir jį kontroliuoti. Politinis forumas taip

⁷⁶ Urbinati, p. 233–234.

⁷⁷ Schumpeter J., *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Harper, 1942, p. 250.

⁷⁸ Sartori G., *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham: Chatham House Publishers, 1987, p. 152.

pat įgyvendina galios išskaidymą, nes forume suformuota nuomonė priklauso nuo to, kokie piliečiai dalyvauja ir bando viešąją nuomonę paveikti. Piliečiai, prieš priimdami sprendimą, yra politinių veikėjų įtikinėjami ir kartu bando patys susirinkti / gauti informaciją. Kitaip sakant, jie svarsto dėl idėjų, o balsuodami suteikia joms svorį ir taip išreiškia savo politinę laisvę⁷⁹.

Tiesa, viešojo nuomonė N. Urbinati koncepcijoje kur kas svarbesnė nei G. Pasquino pristatytame demokratijos modelyje. Pasak N. Urbinati, viešojo nuomonė, būtina demokratijos sąlyga, yra iš skirtingų nuomonių sudaryta erdvė. Tai reiškia, kad prie viešosios nuomonės kūrimo gali prisidėti visi piliečiai. Valstybė turi šią įvairovę ir galimybę visiems prisidėti prie viešosios nuomonės kūrimo saugoti – sudaryti sąlygas, kad informacija būtų prieinama (o ne monopolizuota turinčių daugiausia išteklių), kad piliečiai išlaikytų kritinį vertinimą ir turėtų galią kontroliuoti institucijas bei konkrečius pareigūnus. Vadinasi, jokia konkreti nuomonė negali viešosios nuomonės monopolizuoti, ji visada turi būti potencialiai keičiama ir taisoma. O tai užtikrina procedūriškumas, sukuriantis nuolatinę kaitą ir konkurenciją⁸⁰.

Tiek N. Urbinati, tiek G. Pasquino demokratiją supranta pirmiausia kaip procedūras ir taisyklių laikymąsi, garantuojantį politinės laisvės lygybės apsaugojimą, lygiavertį piliečių dalyvavimą rinkimuose ir galimybę pakeisti atstovus. Rinkimai įgauna svarbų vaidmenį – per rinkimus atstovams suteikiama galia, o idėjoms – svoris. Siekdami palankių rinkimų rezultatų, atstovai bando paveikti rinkėjus arba bent jau į juos atsižvelgti. Tam reikalingas forumas, viešosios diskusijos erdvė, kur gali vykti idėjų konkurencija ir piliečių įtikinėjimas. Tačiau, kaip pabrėžia N. Urbinati, demokratija neturėtų būti suprantama pagal tai, kokią piliečiai ir visuomenė gali pasiekti ir įgyvendinti gerovę. Demokratija neturi ir negali pateikti utopijos arba vieno visiems bendro tikslo, nes ją sudaro skirtingos konkuruojančios vizijos, ne-

⁷⁹ Urbinati, p. 26.

⁸⁰ Ibid., p. 23.

pateikiančios galutinio atsakymo. Demokratinio proceso metu nuolat vyksta persitarimas, kaip bus žaidžiamas demokratijos žaidimas⁸¹. Tikriausiai geriausia to iliustracija yra kiekvieniems parlamento rinkimams artėjant iš naujo vykstantis rinkimų procedūrų apsvarstymas ir persitarimas – tai, kaip bus žaidžiamas demokratijos žaidimas, taip pat nulemia galutinį jų rezultatą.

N. Urbinati ir G. Pasquino pabrėžiamas procedūriškumas kaip pagrindinė demokratijos sudedamoji dalis leidžia šią atstovaujamosios demokratijos koncepciją sieti su institucionalistine valstybės vizija. N. Urbinati, pabrėždama idėjų svarstymo reikšmę ir lygias galimybes įsitraukti į viešosios nuomonės formavimui užtikrinti reikalingas procedūras, užima diskursyvią institucionalizmui būdingą poziciją. Piliečiai dalyvauja kuriant idėjas ir taip aktyviai dalyvauja svarstant, kokia turėtų būti įgyvendinama politika⁸². G. Pasquino pabrėžia procedūrų bei taisyklių reikšmę ir sutinka, jog piliečiai turi būti informuoti, kad per rinkimus galėtų atsakingai pasirinkti atstovus. Abiejose koncepcijose svarbi informacija, idėjos ir diskursas, leidžiantys piliečiams dalyvauti formuojant viešąją nuomonę ar bent jau atstovams paaiškinti savo veiksmus ir priimtus sprendimus rinkėjams⁸³. Demokratija neturi jokio aukštesnio tikslo ir nežada vesti prie visuomenės gerovės ar tuo labiau, kaip vadina M. Canovan, atpirkimo. Tai yra vienas iš esminių skirtumų tarp šių dviejų teoretikų stovyklų vertinant populizmo santykį su demokratija.

2.3. Populizmo ir atstovaujamosios demokratijos santykis

G. Pasquino ir N. Urbinati mano, kad populizmas kelia grėsmę demokratijai, dėl kelių dalykų: populizmas pasisako prieš visuomenės pliuralizmą ir pasidalijimą į grupes, sureikšmina lyderį ir ragina at-

---

⁸¹ Ibid., p. 234.

⁸² Schmidt V., „Institutionalism“, Hay C., Lister M., Marsh D. (sud.), *The State: Theories and Issues*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006, p. 113.

⁸³ Ibid., p. 99.

sisakyti institucijų. N. Urbinati demokratijos ir populizmo santykį apibūdina keliais skirtingais būdais. Viena vertus, ji teigia, kad populizmas yra demokratijos diarchijos mutacija. Tada populizmą ji vadina atstovaujamosios demokratijos alternatyva, nes jis pateikia nesuderinamo su atstovaujama demokratija atstovavimo prasmę. Kita vertus, N. Urbinati populizmą išvelgia pačioje atstovaujamojoje demokratijoje – jis slypi žmonių ideologijoje ir kartu yra „ekstremali demokratijos forma“, esanti toliausiuose demokratijos pakraščiuose, taip toli, kad gali demokratiją paversti autoritariniu valdymu⁸⁴. G. Pasquino pasisako dar griežčiau – kad populizmas ne tik priešiškas demokratijai, bet ir apskritai naikina politiką. Demokratijoje skirtingų interesų pagrindu galima kalbėti apie derybas, kompromisinius sprendimus, o populizmo atveju priešiškus toks ryškus, kad kompromisai ir pozicijų derinimai tampa nebeįmanomi, o dėl to neįmanomi politiniai sprendimai. Todėl politinę populizmo lyderių veiklą reikia suprasti kaip skirtą panaikinti politiką. Politinio proceso neįmanoma išvengti, todėl jie bent iš dalies žaidžia pagal priimtas taisykles⁸⁵. Galima apibendrinti, kad N. Urbinati ir G. Pasquino populizmą laiko didele grėsme demokratijai ir gal netgi politikai, o tai pagrindžia tokiais argumentais (pateikiami toliau).

Pirmiausia G. Pasquino teigia, kad, vadovaujantis populizmo galvosena, žmonių grupavimaisi pagal interesus ir iš to kylantys pasidalijimai visuomenėje yra suprantami kaip nereikalingi, griaunantys jos gerovę, ir jų turėtų būti atsisakyta⁸⁶. Panašiai tvirtina ir N. Urbinati – skirtingų grupių konfliktuojantys interesai populizmui atrodo trukdantys bei apsunkinantys visą politinį procesą, iškraipantys politiką, paverčiantys ją nuolatos kompromisine. Pliuralizmui ir žmonių lygybei priešpriešinama žmonių vienybės ideologija⁸⁷: turinčiusius

---

⁸⁴ Urbinati, p. 231.

⁸⁵ Pasquino, 2007, p. 21.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Urbinati, p. 132.

konfliktuojančių interesų reikia padalyti į dvi grupes – paprastus žmones ir korumpuotą elitą. Taigi nors liberali demokratija yra pagrįsta visuomenės pasidalijimu interesų pagrindu, populizmas į tai neatsižvelgia ir išreiškia labai griežtą priešpriešą tiems, kurie nėra traktuojami kaip demoso dalis⁸⁸.

Antra, N. Urbinati manymu, populizmas siekia centralizuoti galią – panaikinti jos išskaidymą demokratijoje. N. Urbinati remiasi C. Mudde ir teigia, kad populizmas yra daugiau nei tiesiog antagonizmo ideologija. Tai yra galios koncentravimo ideologija, aiškiausiai išreikšta priešiško naratyvo ir charizmatinio žmonių vienybę įkūnijančio lyderio⁸⁹. Pasak Claude'o Lefort'o, populizmas bando išlaisvinti galios vietą nuo padalijimų, pasiskirstymų ir nuomonių įvairovės, užuot ją pripildęs vieno esminio naratyvo⁹⁰. Populizmas siekia kurti organinį kūną, išreikštą naratyvo arba lyderio. Todėl populizmo prieštaravimas demokratijai kyla ne iš paprasčiausio prieštaravimo partijoms kaip elitui, bet iš prieštaravimo apskritai žmonių kaip vieneto dalijimuisi. Žmonės, dauguma, ir yra viena didelė „dalis“, kuriai reikia atstovauti. Bet kokia kita mažuma tampa priešu, netelpančiu į žmonių kategoriją⁹¹.

Skirtingų interesų ir visuomenės pasidalijimų neigimas susijęs su antipartinėmis nuostatomis⁹². G. Pasquino sutinka, kad P. Taggartas teisingai teigia, jog populizmą galima suprasti kaip prieštaravimą atstovavimo principui. Liberalioje demokratijoje politinis dalyvavimas vyksta remiantis taisyklėmis ir apribojimais per institucijas ir tarpininkaujančias asociacijas. Populizmas, neigdamas žmonių kaip vieneto vidinius pasidalijimus, kartu atsisako politinio ir institucinio tarpininkavimo. Jeigu rinkimai ir politinis forumas yra skirti idėjų

---

⁸⁸ Pasquino, 2007, p. 20–23.

⁸⁹ Mudde C., „The Populism Zeitgeist“, *Government & Opposition* 39, 2003, p. 541–563.

⁹⁰ Lefort C., *Democracy and Political Theory*, Cambridge: Polity Press, 1988, p. 13–20.

⁹¹ Urbinati, p. 143.

⁹² Pasquino, 2007, p. 21.

konkurencijai, apsvarstymui ir pasirinkimui, tai populizmas idėjų ir tarpininkavimo per institucijas atsisako. Tai ryškiausiai matyti kalbant apie politines partijas, bet apima ir kitas institucijas⁹³. Populizmas prieštarauja ne tik pliuralizmui, nuomonių įvairovei, bet ir procedūroms ir institucijoms, įgyvendinančioms valdžios ir piliečių atskyrimą bei tarpininkavimą vėl juos susiejant. Atsisakydamas institucijų populizmas taip pat griaua atstovavimą, nes atstovai (dažnai lyderis) tiesiogiai išreiškia atstovaujamuosius – žmones⁹⁴.

Tačiau tai tik platesnio paveikslo dalis: populizmas siūlo atsisakyti visuomenės skirstymosi į grupes ir tarp jų vykstančių kompromisų, o vietoj jų įtvirtinti tiesioginį žmonių ir lyderio ryšį, o tai reiškia, kad atsisakoma politikos apskritai. Politikai, teigiama, neatsižvelgia į žmonių norus, interesus ir pasirinkimus ir taip išduoda žmones. Todėl politikų vietą turėtų užimti populistiniai lyderiai, besitapatinantys su žmonėmis ir išreiškiantys jų idėjas ir galvosenas – jie ne atstovauja žmonėms, bet yra jų dalis. Lyderiui suteikiamas neadekvačiai svarbus vaidmuo, juo per daug pasitikima ir per daug tikima, kad jo geros asmeninės savybės leis priimti gerus ir teisingus sprendimus⁹⁵. Ne lyderio įsitikinimai ar pozicija yra svarbu, bet asmeniniai bruožai, kurie, deja, ne visada gali užtikrinti žmonių lūkesčius atspindinčius sprendimus. Daugumos taisyklė sprendimų priėmimo procese perkeliama į tiesioginį daugumos valdymą per lyderį. Dauguma – žmonės – yra homogeniškas vienetas, todėl iš karto preziumuojama jų idėjų ir iš to kylančių sprendimų vienybė. Laiko ir erdvės diskutuoti, svarstyti, rinkti informaciją ir bandyti įtikinti nėra ir nereikia. Todėl, kai žmonių ideologiją įkūnija lyderis, iš tiesų siekiama, perkuriant elitą ir valdžią, žmonėms leisti tik sekti lyderiu ir pritarti jam⁹⁶.

Apibendrinant – populizmas N. Urbinati ir G. Pasquino suprantamas kaip glaudžiai susijęs su demokratija ir gali sukelti atstovauja-

⁹³ Pasquino, 2007, p. 21.

⁹⁴ Urbinati, p. 152.

⁹⁵ Pasquino, 2007, p. 21.

⁹⁶ Urbinati, p. 128–170.

mosios demokratijos modelio žlugimą. Populizmas atstovaujamajai demokratijai kelia grėsmę pirmiausia dėl žmonių vienybės ideologijos – interesus komunikuojančių ir jiems atstovaujančių politinių partijų nebereikia, nes tokių pasidalijimų visuomenėje paprasčiausiai nelieta. Vietoj skirtingų institucijų siūlomas žmonių valią įgyvendinantis lyderis, todėl diskusijos, svarstymai ir kompromisai nebereikalingi. Politika yra susiaurinama tik iki priešų (elito) ir paprastų žmonių antagonizmo. Pasak G. Pasquino, tai veda prie politikos atsisakymo, o pasak N. Urbinati – prie atstovavimo griovimo. Tačiau populizmas demokratijai kelia grėsmę ne tik dėl atstovaujamos politikos (bekompromisės, nepliuralistinės, paremtos lyderio valdžia), bet ir todėl, kad tokia politika gali būti įgyvendinta tik atsisakius procedūrų ir institucijų. Kitaip sakant, siekdamas įgyvendinti savo politiką, populizmas siekia monopolizuoti viešąją nuomonę ir atsisakyti idėjų konkurencijos – demokratijos pagrindo.

Išvados

Šiame straipsnyje bandyta išskleisti dviejų akademinų stovyklų, nesutariančių, ar populizmas yra grėsmė demokratijai, ar gali ją taisyti, argumentus. Dviem diskusijos šalims atstovaujantys mokslininkai populizmą kaip reiškinį apibrėžia panašiai: populizmas yra tam tikrų idėjų rinkinys, galintis būti galvosena, sąvokų rinkinys ar siauroji ideologija – tai priklauso nuo to, kaip jis yra išplėtotas. Abi diskusijos šalys sutaria, kad populizmui būdingas žmonių vienybės pabrėžimas, skirtingų visuomenės grupių interesų ignoravimas, tarp piliečių ir valdžios tarpininkaujančių institucijų (konkrečiai politinių partijų) atmetimas, žmonių valią įkūnijantis ir neribotą galią turintis lyderis. Galima sutikti, kad populizmas yra sudarytas iš idėjinių elementų, tačiau jį vadinti ideologija vargu ar teisinga dėl pačios ideologijos sąvokos daugiareikšmiškumo⁹⁷ ir dėl lūkesčio, kad populizmas bus

⁹⁷ Johnas Gerringas, atlikęs ideologijos sąvokos analizę, teigia, kad sąvokos esmę sudaro idėjinių elementų susietumas, tačiau tai, kaip ir koku lygiu elementai yra susiję,

nuosekliai susietų sąvokų rinkinys. Kaip teigia P. Taggartas, populistiniai veikėjai dažniausiai arba žlunga, arba institucionalizuojasi ir prisitaiko prie atstovaujamosios demokratijos principų. Populizmas į politikos mokslininkų akiratį dažniausiai patenka būtent tada, kai, remdamasis atstovaujamosios demokratijos principais, kaip politinė partija sėkmingai pasirodo rinkimuose. Politiniai judėjimai ar nerelevantinės politinės partijos, išlaikantys priešingą viršūnėms poziciją ir prieštaraujantys esminiams atstovaujamosios demokratijos principams, nebūtinai pasižymi išplėtotą ideologija.

Pirmasis dviejų pozicijų skirtumas, vertinant populistinių veikėjų keliamą grėsmę demokratijai, slypi populizmo radikalumo klausime. Populizmas, apie kurį kalba M. Canovan, P. Taggartas ir B. Arditi, panašu, yra radikaliausių idėjų ir principų atsisakęs. Kol populizmas kvestionuoja konkrečių išrinktų atstovų ir reguliuojančių institucijų teisėtumą, tol jis yra atstovaujamosios demokratijos dalis ir išreiškia atstovaujamosios demokratijos kritiką. Abi šalys sutaria, kad, jeigu populistiniai veikėjai įgytų pakankamą galią realiai įgyvendinti savo reikalavimus, tai atstovaujamajai demokratijai kiltų tikras pavojus. Kai populizmas pradeda siūlyti ne pakeisti konkrečius atstovus ar institucijas kitais, o apskritai panaikinti atstovavimo principą ir atstovaujamasias institucijas, jis atstovaujamajai demokratijai pradeda grasinti. Populizmas, siūlydamas žmonių kaip vieno vieneto valdymą, atsisako atstovavimo ir visuomenės, kaip sudarytos iš skirtingus interesus turinčių grupių, vaizdinio ir todėl gali vesti prie atstovaujamosios demokratijos principų naikinimo.

Nors abi stovyklos sutaria, kad populizmas atstovaujamajai demokratijai gali būti pavojingas, pozicijos skiriasi vertinant, ar populizmas gali prisidėti prie demokratijos taisymo. Šis skirtumas kyla iš atstovaujamosios demokratijos sampratos. N. Urbinati ir G. Pasquino laikosi pozicijos, kad demokratijai svarbiausia yra procedūrų

---

yra diskusijų objektas (Gerring J., „Ideology: A Definitional Analysis“, *Political Research Quarterly* 50 (4), 1997, p. 957–994).

ir taisyklių rinkinys, sudarantis piliečiams galimybę dalyvauti formuojant viešąją nuomonę, o atstovams – paaiškinti savo sprendimus rinkėjams. Pagal šią institucionalistinę viziją populizmas visada yra grėsmė demokratijai, nes kėsinasi panaikinti procedūras bei institucijas, atsisakyti idėjų konkurencijos ir monopolizuoti viešąją nuomonę. P. Taggartas, B. Arditì, M. Canovan tvirtina, kad atstovaujamoji demokratija yra sudaryta iš dviejų dalių – institucinio ir žmonių valios polių. Institucinė demokratijos dalis neveiktų, jeigu neturėtume atsinaujinimo per rinkimus idėjos. Vadovaujantis tokia samprata, populizmas telpa į demokratinę politiką: išryškindamas vieną konkrečią demokratijos dalį ir kritikuodamas antrąją – institucinę – leidžia atsinaujinti pragmatiškai demokratijos daliai įtraukus žmones į sprendimų priėmimo procesą. Todėl galima tvirtinti, kad tarp populizmą analizavusių mokslininkų kylanti diskusija, kaip vis dėlto reiktų vertinti populizmo ir demokratijos santykį (grėsmė ar demokratijos taisyso galimybė), kyla ne tiek iš paties populizmo fenomeno pasireiškimo, kiek iš to, kokia demokratijos samprata vadovaujama.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Alonso S., Keane J., Merkel W., „Editors’ Introduction: Rethinking the Future of Representative Democracy“, *The Future of Representative Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 1–22.

Arditi B., „Populism, or, Politics at the Edges of Democracy“, *Contemporary Politics* 9 (1), 2003, p. 17–31.

Arditi B., „Populism as a Spectre of Democracy: A Response to Canovan“, *Political Studies* 52 (1), 2004, p. 135–143.

Arditi B., *Politics on the Edges of Liberalism*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.

Canovan M., „Populism for Political Theorists?“, *Journal of Political Ideologies* 9 (3), 2004, p. 241–252.

Canovan M., „Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy“, Meny Y., Surel Y. (sud.), *Democracies and the Populist Challenge*, New York: Palgrave, 2002, p. 25–44.

Canovan M., „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, *Political Studies* 47 (1), 1999, p. 2–16.

- Canovan M., „Two strategies for the study of populism“, *Political Studies* 30 (4), 1982, p. 544–552.
- Gerring J., „Ideology: A Definitional Analysis“, *Political Research Quarterly* 50 (4), 1997, p. 957–994.
- Hay C., Lister M., Marsh D., sud., *The State: Theories and Issues*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.
- Jakobson M. L. et al., *Populism in the Baltic States: A Research Report*, 2012.
- Kornhauser W., *The Politics of Mass Society*, New York: The Free Press of Glencoe, 1959.
- Kriesi H., Pappas T. S., sud., *European Populism in the Shadow of the Great Recession*, Colchester: ECPR Press, 2015.
- Lefort C., *Democracy and Political Theory*, Cambridge: Polity Press, 1988.
- Linz J. J., „An Authoritarian Regime: The Case of Spain“, Allardt E., Littunen Y., *Cleavages, Ideologies and Party Systems*, Helsinki: Transactions of the Westermarck Society, 1964, p. 291–342.
- Moffitt B., Tormey S., „Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style“, *Political Studies* 62 (2), 2014, p. 381–397.
- Mudde C., „Conclusion: Some Further Thoughts on Populism“, De la Torre C. (sud.), *The Promise and Perils of Populism: Global Perspectives*, Lexington: University Press of Kentucky, 2014, p. 431–452.
- Mudde C., „The Populism Zeitgeist“, *Government & Opposition* 39, 2003, p. 541–563.
- Mudde C., „Three Decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: So what?“, *European Journal of Political Research* 52 (1), 2013, p. 1–19.
- Mudde C., Kaltwasser C. R., *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Norkus Z., „Lietuvos politinė raida: antrojo pokomunistinio dešimtmečio lyginamoji analizė“, *Politologija* 4 (64), 2011, p. 3–38.
- Pabiržis D., „Populistinės ideologijos partijos Baltijos šalyse 2011–2012 m.“ *Politikos mokslų almanachas* 14, 2013, p. 115–137.
- Pasquino G., „Populism and Democracy“, *Twenty-First Century Populism*, New York: Palgrave Macmillan, 2007, p. 15–29.
- Riker W. E., *Liberalism against Populism: A Confrontation between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*, San Francisco: W. H. Freeman and Company, 1982.
- Rooduijn M., „The Rise of the Populist Radical Right in Western Europe“, *European View* 14 (1), 2015, p. 3–11.
- Rosanvallon P., *Counter-democracy: Politics in an Age of Distrust*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Rydgren J., „Is Extreme Right-wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family“, *European Journal of Political Research* 44 (3), 2005, p. 413–437.

Sartori G., *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham: Chatham House Publishers, 1987.

Šatūnienė Ž., „Prezidento rinkimai 2002: Lietuva pokomunistinių šalių kontekste“, *Politologija* 1 (29), 2003, p. 3–22.

Schumpeter J., *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Harper, 1942.

Stabenow M., „Anlaufstelle für Merkel und Sarkozy“, *Franfurter Allgemeine*, <<http://www.faz.net/aktuell/politik/europaeische-union/eu-ratspraesident-van-rompuy-anlaufstelle-fuer-merkel-und-sarkozy-1965888.html>>, 2016 05 01.

Taggart P., „Populism and Representative Politics in Contemporary Europe“, *Journal of Political Ideologies* 9 (3), 2004, p. 269–288.

Taggart P., „Populism and the Pathology of Representative Politics“, Meny Y., Surel Y. (sud.), *Democracies and the Populist Challenge*, New York: Palgrave, 2002, p. 62–80.

Taggart P., *Populism*, Buckingham: Open University Press, 2002.

Urbinati N., *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People*, Harvard University Press, 2014.

Van Kessel S., „The Populist Cat-dog: Applying the Concept of Populism to Contemporary European Party Systems“, *Journal of Political Ideologies* 19 (1), 2014, p. 99–118.

Van Kessel S., *Populist Parties in Europe: Agents of Discontent?*, New York: Palgrave Macmillan, 2015.

Wagstyl S., „Merkel Attacks Wave of Rightwing Populism“, *Financial Times*, <<https://next.ft.com/content/ea36b4ea-91c2-11e4-bfe8-00144feabdc0>>, 2015 01 01.

SUMMARY

IS POPULISM A THREAT FOR THE EXISTENCE OF REPRESENTATIVE DEMOCRACY OR ITS CORRECTIVE MECHANISM?

While the success of populist political parties has been increasing in Western Europe, politicians are becoming more concerned with the populist threat for representative democracy. However, scholars of populism have different perspectives on what influence populism might have on representative democracy. One group of researchers perceive populism as fundamentally hostile to the principles of the representative democracy. Other scientists understand populism as corrective for democracy or at least a part of it. The article attempts to answer the question why some populism theorists treat populism as incompatible with representative democracy, and others interpret it as a corrective for democracy. To answer the question, it has been analysed

how two opposing groups of populism scholars define populism, representative democracy and how they conceptualise the relationship between them.

The first group of scholars – Paul Taggart, Margaret Canovan and Benjami Arditì – understand populism as an attempt to deal with the imperfections of democracy. Populism mobilises indifferent people to participate in the decision making process, attempts to reduce the gap between representatives and the represented, and suggests decreasing an excessive regulation of democracy. Populism is corrective for democracy as long as it corrects the existing institutions or replaces them by new ones. However, if populists seek to replace the institutions with the direct governance by the leader or by the people, it might lead to rulers with unconditional power. Populists simplify the political process and perceive the people as a homogeneous unit. As a result, pluralism, political parties, and the rules of the political process are rejected.

Nadia Urbinati and Gianfranco Pasquino belong to the second group of the scholars of populism. They define populism as a set of ideas to seek the power and to implement direct governance of the people without institutional constraints. Democracy, on the other hand, is understood from the institutionalist point of view: as a collection of procedures and regulations. Populism poses a threat to representative democracy because of the ideology of unity of the people which can be implemented through abolishing procedures and regulations. Political parties, which communicate and represent the interests of the people, are not necessary, because society does not have inner divisions to begin with. A leader is to replace different institutions, as well as discussions, deliberations, and compromises, and to implement the will of the people.

While populism is being defined in similar terms by both group of scholars, it can be concluded that the disagreement lies in the differing conceptions of representative democracy. According to the institutionalist perspective of democracy (N. Urbinati and G. Pasquino), populism is a constant threat to representative democracy because it attempts to eliminate procedures and institutions – the essence of democracy. P. Taggart, B. Arditì, and M. Canovan, on the other hand, present the concept of two-strand democracy as composed of an institutional side and of a side of popular will. Populism brings out the side of popular will and criticises the institutional side of democracy, therefore providing an opportunity to revive the pragmatic pole of democracy through the popular inclusion in the decision making process.